

Poolt-sõna poolt ja vastu

MAIRE RAADIK

Eesti Keele Instituudi teadur

Tegija märkimist kaassõna *poolt* abil on peetud eesti keeles võõramaiguliseks ja tõrjumisväärseks (*lilled on korjatud lapse poolt*).

Omastav + *poolt* -kujulise tegijamäärusega tarindid jagunevad kaheks selle järgi, kas nad a) laiendavad öeldist või b) kuuluvad nimisõnafaasi. Kui neid kaht võrrelda, mõjub eesti tekstis võõrastavamalt öeldisverbi laiend (*kohustused täidetakse müüja poolt pro müüja täidab kohustused*). Grammatikauurijad on siiski pidanud ka seda laadi lauseid vastuvõetavaks juhul, kui näidatakse üksnes tegijate ringi, institutsiooni vms, mitte aga konkreetset isikut ennast, nt *ettepanek lükati valitsuse poolt tagasi*.¹

Nimisõnafaasis läheb *poolt*-sõna vaja seal, kus kesksõna laiendav *poolt*-tegijamäärus ei paikne otse kesksõna ees, nt ei oleks *juhatuse poolt kolmeks aastaks valitud nõukogu* ilma *poolt*-sõnata selge.

Nähtus, millele keelehooldes seni vähem tähelepanu on pööratud, on *poolt*-tarindi esinemine nominalisatsioonis. (Nominalisatsioon on nimisõnatarind, mille peasõnaks on tegusõnast tuletatud nimisõna – deverbaal; sageli näeme nominalisatsiooni peasõnana *mine*-tuletist.) Nii lauselühendid kui ka nominalisatsioonid, mis sisaldavad *poolt*-sõna, lähtuvad passiivilausest, kus tegija esineb *poolt*-tegijamääruse kujul.

Tegevust saab väljendada aktiivi- ja passiivilausega. Aktiivilauses on öeldis isikulises tegumoes, tegijat väljendab alus (*müüja täitis kohustused*). Passiivilauses on öeldis umbisikulises tegumoes, tegijat väljendab tegijamäärus (*kohustused täideti müüja poolt*).

Passiivilausest lähtudes on lihtne moodustada nii lauselühendit kui ka nominalisatsiooni: öeldisverbist (*täideti*) saab kesksõna (*täidetud*) või nimisõna (*täitmine*), millele lisatakse seesama *poolt*-tegijamäärus mis passiivilauseski: *kohustused täideti müüja poolt > müüja poolt täidetud kohustused, müüja poolt kohustuste täitmine*. Kui vaja, saab hõlpsasti lisada muidki määrusi, nt *müüja poolt õigel ajal täidetud kohustused, müüja poolt õigel ajal kohustuste täitmine*. Sama sisu annab edasi omadussõna -*poolne*, nt *müüjapoolne kohustuste täitmine, müüjapoolne õigeaegne kohustuste täitmine*.²

Aktiivilause puhul on asi keerulisem. Lauselühendi saab teha vaid sel juhul, kui omastavas käändes tegijamääruse ja kesksõna vahel ei ole muid määrusi: *müüja täidetud kohustused*. Kui neid siiski on, tuleb teha kõrvallause: *kohustused, mis müüja täitis õigel ajal* (vrd *müüja õigel ajal täidetud kohustused*, mis ei oleks piisavalt selge). Kõrvallause tuleb teha ka nominalisatsiooni asemel, sest omastavas käändes tegijafraas eksitab: *müüja kohustuste täitmine* on tõlgendatav nii, et jutt käib müüja kohustustest, mitte sellest, et müüja täitis kohustused.

Võtame asja kokku tabelina.

Tabel 1.

verbifraas	müüja täitis kohustused (aktiivilause)	kohustused täideti müüja poolt (passiivilause)
lauselühend	müüja täidetud kohustused	müüja poolt täidetud kohustused
	asendatakse kõrvallausega: kohustused, mis müüja täitis õigel ajal	müüja poolt õigel ajal täidetud kohustused
nominalisatsioon	asendatakse kõrvallausega: kohustused, mis müüja täitis (õigel ajal)	müüja poolt (õigel ajal) kohustuste täitmine; müüjapoolne (õigeaegne) kohustuste täitmine

Vaatame nüüd (põhiliselt kahe lepinguteksti toimetamise) näidete peal, kuidas praktikas *poolt*-tarinditega toime tulla.

Verbifraas

Üldpõhimõte on: kui lauses on tegija ehk tegevussubjekt olemas, tuleks umbisikulises tegumoes öeldisega passiivilausele eelistada isikulises tegumoes öeldisega aktiivilauseid. Passiivilause *poolt*-tegijamäärusele vastab aktiivilauseis alus.

a) Vastavalt põhikirjas sätestatule koosneb ettevõtte juhatus vähemalt kuuest ja mitte enam kui kaheteistkümnest liikmest, kes valitakse nõukogu poolt kolmeks aastaks.

Parem: Põhikirja kohaselt koosneb ettevõtte juhatus kuuest kuni kaheteistkümnest liikmest. Juhatus valib nõukogu kolmeks aastaks.

b) .. sealhulgas liisingueseme ümberregistreerimine ning kindlustusandjale üleandmine, kui see on kindlustusandja poolt hüvitise väljamaksmise tingimuseks seatud ..

Parem: .. sealhulgas liisingueseme ümber registreerima ning kindlustusandjale üle andma, kui kindlustusandja on selle seadnud hüvitise väljamaksmise tingimuseks ..

Teksti selgust seesugused *poolt*-tarindid harilikult kuigipalju ei mõjuta. Põhjus on lihtne: olgu öeldis isikulises või umbisikulises tegumoes, öeldis on ta ikkagi. Nagu teame, oleneb teksti loetavus sisukate öeldisverbide rohkusest. (Sisukad öeldisverbid ei ole *teostama, toimuma, tegelema* jts, kui nad on lauses vaid selleks, et asendada tähtsaid verbe, mis on peidetud lauselühendite või nominalisatsioonide näol nimisõnafraasi.) Verbi laiendid (sihitised, määrused, öeldistäited) toovad tähistatavate omavahelised seosed esile palju selgemini kui nimisõna laiendid (täiendid), mis teebki verbirohke teksti hõlpsamini loetavaks.

Lauselühend

Lauselühendis laiendab *poolt*-sõna harilikult *tav-*, *tud-* või *mata*-kesksõna (*müüja poolt täidetavad/täidetud/täitmata kohustused*). *Poolt*-sõnasse suhtumise seisukohalt jagatakse lauselühendid kaheks selle järgi, kas *poolt*-tegijamäärus ja kesksõna paiknevad kõrvuti või lahutab neid mõni muu määrus.

A. *Poolt*-tegijamäärus ja kesksõna paiknevad kõrvuti

Kui *poolt-tegijamäärus* paikneb otse kesksõna ees (*liisinguandja poolt väljastatav* liisingueseme üleandmise-vastuvõtmise akt – vt järgmine näide), saab teda enamasti asendada omastavalise tegijamäärusega ehk teisisõnu, *poolt*-sõna võib lihtsalt maha võtta (*liisinguandja väljastatav* liisingueseme üleandmise-vastuvõtmise akt). Teine võimalus on asendada *poolt*-tarind kõrvallausega.

a) Liisingueseme vastuvõtmisel lähtub liisinguvõtja liisinguandja poolt väljastatavast liisingueseme üleandmise-vastuvõtmise aktist, liisingulepingust ja käesolevatest liisingulepingu üldtingimustest.

Parem: Liisinguvõtja võtab liisingueseme vastu, lähtudes liisingueseme üleandmise-vastuvõtmise aktist, mille liisinguandja on väljastanud, samuti liisingulepingust ja selle üldtingimustest.

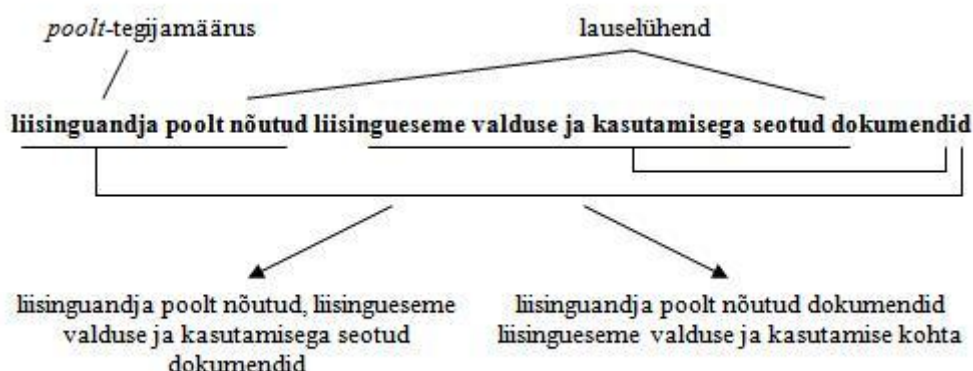
Täiendifraasist kõrvallause tegemisel on kaks tähtsat eesmärki: 1) tuua lausesse juurde tegusõnu (kõrvallause öeldisverbide näol) ja 2) viia pikast täiendireast osa täiendeid oma põhja järele. Kui ühel põhjal on palju eestäiendeid, on raske otsustada, mis sõna õieti mille juurde kuulub.

Järgmises näites võib lugejal tekkida kiusatus ühendada *tud*-kesksõna *nõutud* esimese järgneva nimisõnaga, milleks on *liisinguese: liisinguandja poolt nõutud liisinguese*; kokku käivad aga hoopis *nõutud* ja *dokumendid*.

Liisinguvõtja on kohustatud esitama liisinguandjale seitsme päeva jooksul pärast liisinguandjalt vastavasisulise kirjaliku teate saamist kõik liisinguandja poolt nõutud liisingueseme valduse ja kasutamise seotud dokumendid ja/või liisinguvõtja finantsaruanded.

Mõte saab selgem, kui panna koma (*liisinguandja poolt nõutud, liisingueseme valduse ja kasutamise seotud dokumendid*) või kui viia osa täiendeid (*liisingueseme valduse ja kasutamise seotud*) põhja (*dokumendid*) järele: *dokumendid liisingueseme valduse ja kasutamise kohta* (vt joonis 1).

Joonis 1.

Poolt-tarind on siin lausesse sattunud sõnavahu tõttu: *vastavasisuline kirjalik teade*, milles esitatakse nõue, on lihtsamalt öeldes *kirjalik nõue*. Seega: *esitama* pärast liisinguandjalt

vastavasisulise kirjaliku teate saamist liisinguandja poolt nõutud dokumendid on esitama liisinguandjale pärast (sellekohase) kirjaliku nõude saamist dokumendid.

Parem: Liisinguvõtja on kohustatud seitsme päeva jooksul pärast liisinguandjalt sellekohase kirjaliku nõude saamist esitama liisinguandjale dokumendid liisingueseme valduse ja kasutamise kohta ja/või oma finantsaruanded.

Alati ei ole küll võimalik kõrvallauset teha. Järgmise näite teeks kõrvallause *tähtajaks ja korras, mille liisinguvõtja on nimetanud* kahemõtteliseks: kas liisinguvõtja nimetab ainult korra või ka tähtaja, st kas kõrvallause laiendab sõna *korras* või ka sõna *tähtajaks*. Seega on otstarbekas jätta *poolt*-tarind alles.

a) Kui vastavad kulud ja/või kahjud on kandnud liisinguandja, on liisinguvõtja kohustatud hüvitama liisinguandjale vastavad summad liisinguandja poolt nimetatud tähtajaks ja korras.

Parem: Kui kulud ja/või kahjud on kandnud liisinguandja, on liisinguvõtja kohustatud need liisinguandjale hüvitama liisinguandja poolt nimetatud tähtajal ja korras.

B. *Poolt*-tegitamäärus ja kesksõna ei paikne kõrvuti

Poolt-sõna võib lauselühendist lihtviisi maha tõmmata vaid juhul, kui lause selgus sellest ei kannata. Seal, kus *poolt*-määruse ja kesksõna vahel on muidki määrusi, tuleks *poolt* alles jätta (muidu pole selge) või teha kõrvallause.

a) Liisingueseme ja selle juurde kuuluva dokumentatsiooni vastuvõtmisel on liisinguvõtjal õigus ja kohustus .. tutvuda müüja poolt liisinguesemega kaasa antava dokumentatsiooni täielikkusega ja kehtivusega ning müüja poolt liisingueseme eksploatatsiooniomaduste ja säilivuse kohta väljastatava tähtajalise garantiieeskirjade tingimustega.

Parem: Liisingueset ja selle kohta käivaid dokumente vastu võttes on liisinguvõtjal õigus ja kohustus .. kontrollida, kas dokumentatsioon, mis müüja on liisinguesemega kaasa andnud, on täielik ja kehtiv, ning tutvuda liisingueseme garantii tingimustega.

b) Kui liisingueseme võõrandamisest saadav rahasumma ei kata kõiki liisinguvõtja poolt liisinguandjale tasumisele kuuluvaid summasid, on liisinguvõtja kohustatud viivitamatult tasuma liisinguandjale puudujääva osa.

Parem: Kui liisingueseme võõrandamisest saadav rahasumma ei kata kogu summat, mis liisinguvõtja peab liisinguandjale tasuma, on liisinguvõtja kohustatud viivitamata tasuma liisinguandjale puudujääva osa.

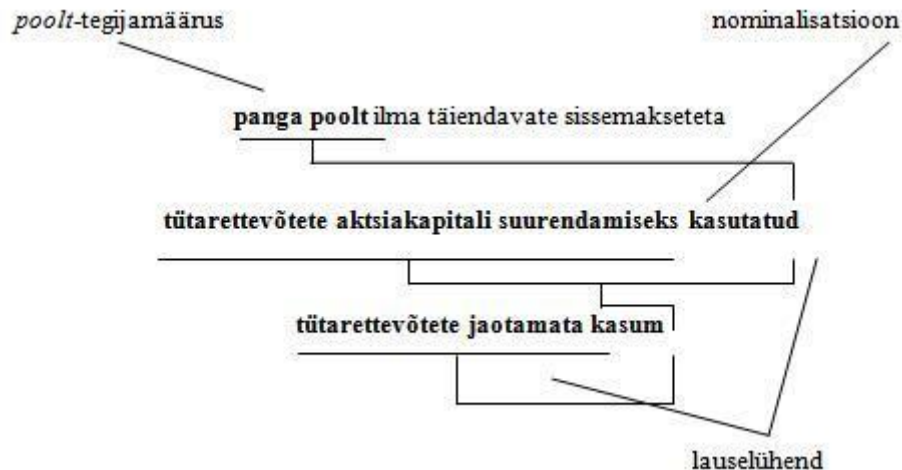
Vajadus kõrvallause järele kasvab sedamööda, mida pikem ja segasem on nimisõnafraas (vt järgmine näide).

Antud reserv koosneb panga poolt ilma täiendavate sissemakseteta tütarettevõtete aktsiakapitali suurendamiseks kasutatud tütarettevõtete jaotamata kasumist.

Paistab, nagu oleks siin kaks nimisõnafraasi omavahel kokku sulanud: *täiendavad sissemaksed tütarettevõtete aktsiakapitali ja tütarettevõtete aktsiakapitali suurendamiseks kasutatud kasum.*

Tähistatavate tegelikke (või pigem oletatavaid) seoseid aitab kujutada joonis 2.

Joonis 2.

Aktsiakapitali suurendamise info on mõistlik viia kõrvallausesse, sisse maksete osast teha *meta*-lauselühend.

Parem: Reservi moodustab tütaretevõtete jaotamata kasum, mille varal pank on suurendanud tütaretevõtete aktsiakapitali, tegemata (sellesse) lisisisse makseid.

Täiendite rohkuses võib kirjutajal endalgi mõttelõng käest kaduda: kui müüja tekitab kahjusid (a) või liisinguvõtja kulusid (b), siis ei saa need olla nende poolt tekkinud, vaid ikka tekitatud.

a) Liisinguandja ei vastuta .. müüja poolt müügilepingust tulenevate kohustuste mittetäitmisega liisinguvõtjale tekkinud kahjude eest.

Parem: Liisinguandja ei vastuta .. kahju eest, mille on liisinguvõtjale tekitanud müüja, jättes täitmata oma kohustused, mis tulenevad müügilepingust.

b) Kui kindlustushüvitis katab liisinguvõtja poolt liisinguandjale liisingueseme omandamisega tekkinud ja liisinguvõtja poolt hüvitamata kulud täies ulatuses, on liisinguandja kohustatud üheksa päeva jooksul pärast kindlustushüvituse laekumist liisinguandja kontole kandma neid kulusid ületava summa liisinguvõtja poolt näidatud kontole.

Parem: Kui kindlustushüvitis katab täies ulatuses kulud, mis liisinguandja on liisingueseme omandamise tõttu kandnud, kuid mida liisinguvõtja ei ole liisinguandjale hüvitanud, on liisinguandja kohustatud üheksa päeva jooksul pärast seda, kui kindlustushüvitis on laekunud tema kontole, kandma neid kulusid ületava summa liisinguvõtja poolt näidatud kontole.

Nominalisatsioon

Ehkki nominalisatsiooni põhjaks on nimisõna, on see selline nimisõna, mis kätkeb endas tegevust – kuivõrd ta on moodustatud tegusõnast. Tänu sellele aitab nominalisatsioon meil tegevusi nimetada (*täidetakse, täideti .. > täitmine*), liigitada (*kohustuste täitmine, õigeaegne täitmine*) ja näidata nendevahelisi seoseid (*kohustuste täitmine eeldab ..*).

Miks nominalisatsioon, eriti *mine*-tarindeid siiski nii sageli tõrjutakse? Põhjus on selles, et nimisõnana on nominalisatsiooni peasõna võimeline koguma enda ümber hulga täiendeid, kuid kui täiendeid saab väga palju, läheb lugejal raskeks neis orienteeruda. Samuti võib lugeja omas mõttes asju teisiti kokku panna, kui see kirjutajal on mõeldud (eriti juhul, kui kirjutaja pole täiendite järjekorda hoolikalt läbi kaalunud).

Kui nominalisatsioon teeb lause mõistmise raskeks, on parem teha nominalisatsiooni peasõnast tagasi öeldisverb (sama moodi nagu tegime lauselühendi puhul öeldisverbi kesksõnast): *täitmine > täitma, allkirjastamine > allkirjastama ~ alla kirjutama, tasumata jätmine > tasumata jätma* jne. Omastavas käändes täienditest saavad sel juhul öeldise juurde kuuluvad alused ja sihitised. (Nominalisatsiooni moodustades teeme läbi vastupidise: öeldisest nimisõna, alusest ja sihitisest selle nimisõna omastavalised täiendid.)

Nagu ikka, ei teki lühemates ja lihtsamates fraasides suuri arusaamiskursusi, kuid kõrvallause on enamasti veelgi selgem.

a) Liisinguleping jõustub poolte poolt allkirjastamise hetkel ja on kehtiv kuni liisingulepingu esilehel nimetatud tähtpäevani.

Parem: Liisinguleping jõustub, kui poolled on selle allkirjastanud ~ sellele alla kirjutanud, ja lõpeb tähtpäeval, mis on nimetatud liisingulepingu esilehel.

b) Liisinguandjal on õigus rakendada liisinguvõtja poolt liisingulepingu rikkumise korral järgmisi sanktsioone ..

Parem: Kui liisinguvõtja ei täida liisingulepingut, on liisinguandjal õigus rakendada järgmisi sanktsioone ..

c) Liisinguvõtja poolt esimese osamakse ja/või lepingutasu kohaselt tasumata jätmisel loetakse liisinguleping lõppenuks.

Parem: Kui liisinguvõtja jätab esimese osamakse või lepingutasu või mõlemad ette nähtud ajal tasumata, loetakse liisinguleping lõppenuks.

d) .. liisinguandjale saavad teatavaks asjaolud, mille tulemusena tekivad liisinguandjal õigustatud kahtlused liisinguvõtja poolt liisingulepingust tulenevate kohustuste täitmise võimalikkuse kohta, sh maksedistsipliinist kinnipidamise kohta.

Parem: .. liisinguandjale on saanud teatavaks asjaolud, mille tulemusena on tal tekkinud õigustatud kahtlus, kas liisinguvõtja suudab täita liisingulepingust tulenevaid kohustusi, sh pidada kinni maksedistsipliinist.

Mõni *poolt*-tarind on vaid indikaator, mis osutab palju sügavamatele puudustele tekstis. Järgmise lause mõte ei saa selgeks enne, kui oleme lauselühendite ja nominalisatsioonide alt välja koorinud tegelikud tegijad-tegevused ning järjestanud nad tähtsuse järgi: 1) liisinguandja võib müügilepingust taganeda, 2) taganemise aluseks on a) ekspertiisi tulemused ja b) teade, mille liisinguvõtja on saatnud liisinguandjale, 3) selles teates liisinguvõtja põhjendab, miks ei saa liisingueset kasutada.

a) Liisingueseme tehnilise seisundi ekspertiisi tulemused ja liisinguvõtja poolt liisinguandjale väljastatud liisingueseme kasutamise võimatust põhjendav teade on aluseks müügilepingust taganemiseks liisinguandja poolt.

Parem: Liisinguandja võib müügilepingust taganeda, võttes aluseks liisingueseme tehnilise seisundi ekspertiisi tulemuse ja liisinguvõtjalt saadud teate, milles liisinguvõtja on põhjendanud liisingueseme kasutamise võimatust.

Kui lauses on nominalisatsioonid mitu, tuleb neid kõiki lause selguse seisukohalt vaagida (vt järgmine näide).

Kui liisingueseme kontrollimise vajaduse põhjustas liisinguvõtjapoolne liisingulepingu tingimuste mittetäitmine või mittekohane täitmine, kohustub liisinguvõtja vastuvaidlematult ja täielikult tasuma kõik liisinguandja poolt kontrollimisega seotud põhjendatud kulutused.

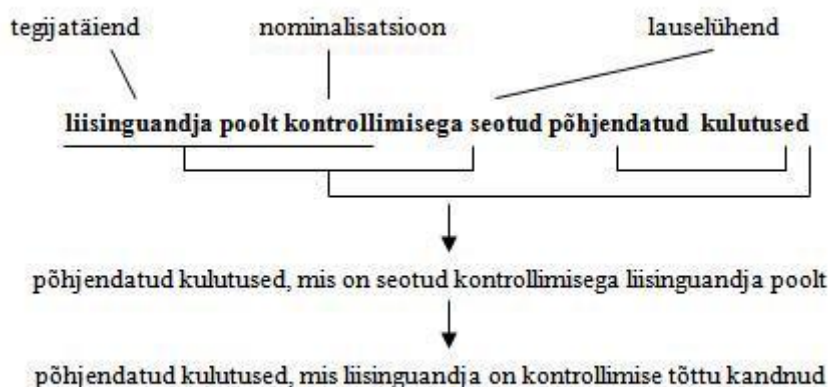
Siin on kolm nimisõnafraasi:

1) fraas *liisingueseme kontrollimise vajadus* sisaldab küll *mine*-tuletist, kuid ei halvenda lause loetavust;

2) fraasis *liisinguvõtjapoolne liisingulepingu tingimuste mittetäitmine või mittekohane täitmine* on õieti kaks rinnastatud nominalisatsiooni: *liisinguvõtjapoolne liisingulepingu tingimuste mittetäitmine* ja *liisinguvõtjapoolne liisingulepingu tingimuste mittekohane täitmine*, mis mõlemad on suhteliselt arusaadavad. Kui nominalisatsioon säilitada, saame sellele anda loetavamama kuju, nt *liisingulepingu tingimuste täitmata jätmise liisinguvõtja poolt*. Kui soovime nominalisatsioonist vabaneda, teeme *mine*-vormist öeldisverbi, aluse leiame *poolne*-täiendist, mis väljendab siin tegijat. Seega: *on põhjendanud liisinguvõtja, kes ei ole (nõuetekohaselt) täitnud liisingulepingut*;

3) kolmandat fraasi *liisinguandja poolt kontrollimisega seotud põhjendatud kulutused* on juba raske mõista. Põhjus paistab olevat see, et pole selge, mille juurde kuulub *seotud*: kas liisinguandja on midagi sidunud? Lauses on mitu üksteist hõlmavat fraasi, mida (ja mille paranduskäiku) näeb jooniselt 3.

Joonis 3.

Parandatud lause võiks välja näha järgmine:

Kui liisingueseme kontrollimise vajaduse on põhjustanud liisinguvõtja, kes ei ole täitnud liisingulepingut, kohustub liisinguvõtja tasuma liisinguandjale vastuvaidlematult ja täielikult kõik põhjendatud kulutused, mis liisinguandja on kontrollimise tõttu kandnud.

On verbe, mis toovad endaga automaatselt kaasa nominalisatsiooni. *Kuuluma* on üks selliseid: *kuulub tasumisele, kuulub edasikaebamisele*. Ladusamat väljendust võimaldavad *pidama* ja *kohustama*, vt näide b; kui tegemist pole niivõrd kohustusega, vaid fakti nentimisega, nagu näites a, piisab kindla kõneviisi olevikust.

a) Liisingulepingu ülesütlemisel kuulub liisinguese liisinguandja poolt võõrandamisele.

Parem: Pärast liisingulepingu ülesütlemist võõrandab liisinguandja liisingueseme.

b) Kui liisinguvõtja soovib liisingulepingu ennetähtaegselt lõpetada ning liisingueseme liisinguandjale tagastada, kuulub liisinguvõtja poolt liisinguandjale tasumisele liisingulepingust tuleneva jooksva kuu liisingu osamakse ja intress ning kõik järgnevad osamaksed.

Parem: Kui liisinguvõtja soovib liisingulepingu enne selle tähtaja lõppu lõpetada ning liisingueseme liisinguandjale tagastada, on ta kohustatud ~ peab ta tasuma liisinguandjale jooksva kuu osamakse ja intressimakse ning kõik järgnevad osamaksed.

On aeg asi kokku võtta. *Poolt*-tarindiga võib lause olla

- 1) selgem (osa lauselühendeid);
- 2) segasem (suur osa lauselühendeid ja nominalisatsioonide);
- 3) enam-vähem sama selge kui ilma *poolt*-tarindita (verbifraasid).

Kui verbifraasis nõuab *poolt*-tarindi parandamist eeskätt eesti keelehoolde **hea tava**, siis lauselühendite ja nominalisatsioonide puhul **(suurema) selguse taotlus**.

1 **Mati Erelt**, Lause õigekeelsus. Juhatused ja harjutused. Tartu, 2006, lk 26.

2 *Poolne*-sõna liigtarvituse kohta on näiteid toonud **Argo Mund**, vt „Keelenõu soovitab 3” (Tallinn, 2004),